

Ticaret Kanunu (Atatürk Dönemi)

Ticaret hukuku alanında Cumhuriyet döneminde yapılan kanuni düzenlemeleri incelemeyen önce konunun daha iyi anlaşılması için öncelikle Cumhuriyetin ilan edildiği tarihte yürürlükte olan mevzuata kısaca değinmekte fayda bulunmaktadır.

Ticari faaliyet ve işlemlerin büyük bir kısmı toplumların geleneksel ve dini kuralları ile bağdaştığı için Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yabancı hukukun iktibas edildiği ilk alanlardan biri de ticaret hukuku alanı olmuştur. Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile başlayan Tanzimat dönemindeki batılılaşma hareketleri sonucu, 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu'nun (Code de Commerce) birinci ve üçüncü kitapları tercüme edilerek hazırlanan Kanunname-i Ticaret, İlk Ticaret Kanunumuz olarak 1850 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun maddelerinin birçoğunun yanlış ve üstün körü çevrildiği, Fransız Ticaret Kanunu'nda sonradan birçok değişiklik yapılmasına rağmen bu değişikliklere uyum sağlanmayarak ilk çevrildiği haliyle kaldığı gerekçesiyle yoğun bir şekilde eleştirilmiş, hatta bu Kanun'un ticari hayatta uzun süre uygulanmasının şaşılacak bir durum olduğu ifade edilerek, yeni bir kanunun hazırlanmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Bu eleştiriler doğrultusunda yeni bir ticaret kanununun hazırlanması için komisyonlar kurulmuştur. Ancak I. Dünya Savaşı nedeniyle başlatılan komisyon çalışmalarından olumlu sonuç elde edilememiştir. Bu nedenle 1850 yılında kabul edilen Kanunname-i Ticaret Cumhuriyet'in ilanından sonra da 1926 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Atatürk'ün en önemli amaçlarından biri, Türkiye'yi Batının uygar ülkeleri arasına katmaktır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için birçok alanda yapılan değişiklik ve yenilik yanında mevcut kanunların da değişen ve gelişen şartlara uyumlu hale getirilmesine çalışılmıştır. Özellikle Tanzimat döneminde kabul edilen yeni kanunlarla birlikte hukuk birliğinin bozulması ve yabancı devletlerin belli ölçüde yargı hakkına sahip olması sonucunda egemenlik hakkımızın sınırlanmış olması, yeni bir hukuk sisteminin ve yeni kanunların kabulünü zorunlu kılmıştır. Gazi Mustafa Kemal Atatürk bu amaçla bazı komisyonlar kurmuştur. Bu komisyonlardan birisi de yeni bir Ticaret Kanunu'nun hazırlanması için görevlendirilmiştir. Bu Komisyon tarafından hazırlanan Ticaret Kanunu Tasarısı 30 Ocak 1926 tarihinde Büyük Millet Meclisine sunulmuş ve 26 Mayıs 1926 tarihinde Genel Kurulca maddeler üzerinde müzakere yapılmaksızın toplu olarak kabul edilmiştir. Başlangıçta "Ticareti Berriye Kanunu" olarak adlandırılan ve daha sonradan ismi "Ticaret Kanunu" olarak değiştirilen 26 Mayıs 1926 tarih ve 865 sayılı Ticaret Kanunu Cumhuriyet döneminin ilk Ticaret Kanunu olarak 4 Ekim 1926 tarihinde Medeni Kanun ile birlikte yürürlüğe girmiştir.

865 sayılı Ticaret Kanunu'nun kara ticareti (Alelittlak Ticareti) düzenleyen birinci kitabı 1014 maddeden oluşan, genel hükümler, ortaklıklar, ticari senetler ve ticari taahhütler olmak üzere dört Bab'a ayrılmış kapsamlı bir kanundur. Bu Kanun sistematığı bakımından da Kanunname-i Ticaret ve Zeyillerinden çok üstündür. Ahkâmı umumiye başlığı altında (m.1-119) başlangıç hükümleri, ticari ehliyet ve tüccar, ticari muameleler, ticaret sicili, ticaret unvanı, gayri kanuni rekabet, ticari defterler, tüccar memurları ve mümessilleri, satış memurları, ticaret tellallığı hakkında hükümlere; ticaret şirketleri başlığı altında (m. 120-256) ticaret şirketleri hakkında genel hükümler, kollektif, komandit, anonim, sermayesi paylara bölünüş komandit şirket ve kooperatif ve limited şirketlere ilişkin hükümlere; senedatı ticariye başlığı altında (m. 527-641) poliçe, emre muharrer senet ve çeklerle ticaret senetlerinin zıyaı hakkında hükümlere; taahhüdü ticariye başlığı altında (m. 642-1012) ticari borçlar ve sözleşmeler hakkında genel hükümler, ticari satış, karz, rehin, alacağın temliki, cari hesap, komisyon, nakliye, eşya taşınması ve sigortaya ilişkin genel hükümlere yer verilmiştir.

865 Sayılı Ticaret Kanunu hem subjektif hem de objektif görüşlerin karmasından oluşan bir sistemi benimsemiştir. Örneğin 22. maddede tacir sıfatına sahip bir kişinin yaptığı işlemlerin ticari sayılacağı gösterilerek subjektif sistem, 21. maddede tarafların sıfat ve niyetine bakılmaksızın ticari sayılan işlemler belirtilerek objektif sistem esas alınmıştır. Sınai ve ticari müessese ile ilgili olmaları nedeniyle ticari sayılan işlemleri düzenleyen 19. maddede olduğu gibi bazen ticari işletme kıstasına da yer verilmiştir.

Atatürk döneminde kara ticareti alanında yapılan kanuni düzenlemeler yanında deniz ticareti alanında da bazı yeni kanunlar kabul edilmiştir. Bu kapsamda 20.04.1926 tarihinde kabul edilen ve 01.07.1926 tarihinde yürürlüğe giren Kabotaj Kanunu ile Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonlar çerçevesinde yabancı ülke gemilerine tanıdığı kabotaj ayrıcalığı kaldırılmıştır. Bu Kanun ile akarsularda, göllerde, Marmara Denizi ile boğazlarda, bütün kara sularında ve bunlar içinde kalan körfez, liman, koy ve benzeri yerlerde, makine, yelken ve kürekle hareket eden araçları bulundurma; bunlarla mal ve yolcu taşıma hakkı Türk vatandaşlarına verilmiştir. Ayrıca Türk limanları arasında yük ve yolcu taşıma yetkisi sadece Türk bayrağı taşıyan gemilere verilmiştir. Yabancı gemilerin yalnız Türk limanlarıyla yabancı ülkelerin limanları arasında insan ve yük taşıyabileceği kabul edilmiştir. Oldukça sıkı ve korumacı bir anlayışla düzenlenen Kabotaj Kanunu, Türk denizciliğinin gelişimine büyük bir katkı sağlamıştır.

13 Mayıs 1929 tarih ve 1440 sayılı Kanun'la 865 sayılı Ticaret Kanunu'na "İkinci Kitap" olarak 13 bölümden oluşan deniz ticaretine ilişkin hükümler eklenmiş ve bu hükümler 21.11.1929 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Alman Ticaret Kanunu'nun 4. Kitabının tercüme edilmesiyle hazırlanan Deniz Ticaret Kanunu bazı hususlar dışında dönemin ihtiyaçlarını karşılayan bir kanun olmuştur. Bu noktada vurgulamak gerekir ki, Deniz Ticaret Kanunu'nun iki farklı denize kıyısı olan Almanya'dan alınması isabetli olmuştur.

865 sayılı Ticaret Kanunu, Kanunname-i Ticarete nazaran çok daha ileri, günün ihtiyaçlarının büyük bir kısmına cevap veren daha sistematik ve kapsamlı bir kanundur. Bu Kanun'la ticari hayatın gelişmesi yolunda önemli bir adım atılmıştır. Ancak bu Kanun'un bazı eksikliklerinin olduğu ve hatalı düzenlemeler içerdiği de bir gerçektir. Sadece Fransız Ticaret Kanunu dikkate alınarak hazırlanan Kanunname-i Ticaret'in aksine, farklı ülkelerin mevzuatlarından (Fransa, İtalya, Almanya, Belçika, Macaristan, Şili, Arjantin, Portekiz, Cezayir) yararlanılarak oluşturulan 865 sayılı Ticaret Kanunu'nun derleme olmasından ötürü sistematığının iyi olmadığı, çok fazla tanım içerdiği, dilinin ağır olduğu ve birçok noktada tercüme hatası barındırdığı belirtilmiş, hatta bazı kanun maddelerinin sıra numaralarının dahi yanlış olduğu dile getirilmiştir. Yine satım (m. 685 vd.), vekâlet (m. 822 vd.) ve komisyon sözleşmeleri (m. 845 vd.) gibi Borçlar Kanunu'nda düzenlenmiş bir takım hususlar Ticaret Kanunu'nda ayrıca ve farklı bir şekilde düzenlenmiştir. 865 sayılı Ticaret Kanunu'nun, İsviçre'den alınan Medeni ve Borçlar Kanunu ile gerekli uyumu sağlamaya engel olması da önemli bir aksaklık olarak dile getirilmiştir. 865 sayılı Ticaret Kanunu'na, Medeni ve Borçlar Kanunu ile uyumsuz, belirli bir sistemden yoksun, ülkemizin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olduğu gerekçesiyle yöneltilen bu eleştiriler üzerine Atatürk, 1937 yılında Kara ve Deniz Ticareti Kanunlarının değiştirilmesi gerektiğini "*Kara ve Deniz Ticaret Kanunlarımızın ekonomik bünyemizdeki inkişaflara daha uygun bir hale getirilmesinde zaman geçirilmemek yerinde olur*" demek suretiyle açıkça ifade etmişse de bu yönde başlatılan çalışmalar, II. Dünya Savaşı sebebiyle olumlu sonuçlanamamıştır.

II. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra ticaret hukuku alanında bir kanun çalışması yapmak üzere Prof. Dr. Ernst Hirsch görevlendirilmiştir. 1951 yılında hükümet tasarısı olarak sunulan metin üzerinde bazı düzenlemeler yapılan tasarı 29 Haziran 1956 tarihinde Büyük Millet Meclisince kabul edilerek kanunlaşmış ve 1 Ocak 1957 tarihinde yürürlüğe

girmiştir. Böylece Cumhuriyet döneminin ilk Ticaret Kanunu olan 865 sayılı Kanun, 30 yıl, 2 ay ve 5 gün yürürlükte kaldıktan sonra yerini 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'na bırakmıştır.

Rauf KARASU

KAYNAKÇA

ARKAN, Sabih, **Ticari İşletme Hukuku**, Ankara 2018.

ARSLANLI, Halil, **Kara Ticaret Hukuku Dersleri, Umumi Hükümler**, 3. Baskı, İstanbul 1960.

BİLİŞGİN, Şevket Memet Ali, **Ticaret Hukuku Prensipleri, C.I Tacir ve Tüccar**, İstanbul 1950.

DEMİR, İsmail, **Kabotaj Kanunu Üzerine Bazı Düşünceler**, TFM, 6(1), 2020, s.60-74.

ELBİR, Ali Kemal, **Ticaret Kanunumuza Umumi Bir Bakış**, Ankara 1936.

EREM, Turgut S., **Türk Ticaret Kanununa Göre Ticaret Hukuku Prensipleri, C.I Ticari İşletme B.2**, İstanbul 1962.

KARAYALÇIN, Yaşar, **Ticaret Hukuku Dersleri, I. Giriş-Ticari İşletme**, Ankara 1957.

POROY, Reha, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin 50. Yıl Armağanı: Cumhuriyet Döneminde Hukuk**, İstanbul 1973.

POROY, Reha, YASAMAN, Hamdi, **Ticari İşletme Hukuku**, İstanbul 2010.

SEVİĞ, Vasfi Raşid, **Ticaret Kanunu Şerhi**, Cilt I-II, 1934.

ÜLGEN, Hüseyin, HELVACI, Mehmet, KAYA, Arslan, NOMER ERTAN, N. Füsün, **Ticari İşletme Hukuku**, İstanbul 2019.

27/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ticaret-kanunu-ataturk-donemi/?pdf=3326> adresinden erişilmiştir